

Hvem er ven, og hvem er fjende?

Kildesamling om svenskekrigene

Museerne i Fredericia

Malmö Museer

2018

Kildesamlingen er udarbejdet af Rasmus Welling fra Museerne i Fredericia i samarbejde med Thomas Persson fra Malmö Museer samt Skoletjenesten Öresund, Nationalt Netværk af Skoletjenester, HistorieLab og Clio.

Malmö stad

Clio

SKOLETJENESTEN
Öresund

 NATIONALT NETVÆRK AF
SKOLETJENESTER

Indhold:

Mål

Kort om svenskekrigene i 1600-tallet

- Kort overblik – hvad kæmpede de om?

Kan man stole på fortiden?

- Hvad er kilder?
- Kan man stole på kilder?

Hvem var de onde?

- Soldater i danske og svenske romaner

Kan vi stole på historiebøger og fagtekster?

- Konger i danske og svenske historiebøger og fagtekster.
- Billeder af kongerne

Hvad kan kunstværker og mindesmærker fortælle?

- Billeder af svenskerne over isen
- Erik Dalbergs billeder af stormen på Frederiksodde

Kan vi stole på de personer, der var med dengang?

- Erik Dahlbergs dagbog

Billedsamling

- Billeder til analyse

Mål

I skal arbejde med:

- At få viden om krige mellem Danmark og Sverige i 1600-tallet.
- Hvad kilder til fortiden kan være.
- At se på kilder og tale om dem.
- At kilder kan beskrive historien meget forskelligt, alt efter hvem der skriver dem.
- Hvordan historier om krige bliver fortalt meget forskelligt fra de lande, der kæmper.
- Hvordan folk nogle gange bruger historien til at gøre dem selv eller deres land bedre.

Kort om svenskekrigene i 1600-tallet

I 1600-tallet var Danmark og Sverige i krig med hinanden fem gange. Man kæmpede blandt andet om, hvem der skulle have magten over Østersøen.

Dengang ejede Danmark også både Norge og områderne Skåne, Halland og Blekinge, der ligger øst for Sjælland og i dag hører til Sverige. Det betød, at man kunne bestemme over Øresund og kræve penge af de skibe, der skulle sejle igennem – Øresundstold. Sverige og andre lande var utilfredse med Øresundstolden, og det var også en af grundene til de mange krige.

Danmark i 1600-tallet (Museerne i Fredericia)

Hvem er ven, og hvem er fjende?
Kildesamling om svenskekrigene

Der er mange årstal og personer at holde styr på, så du kan bruge billedet på næste side til at slå op på, hvis du mister overblikket.

30-års-krigen

Ud over krigen med hinanden gik både Christian den 4. og Gustav Adolf den 2. med i 30-års-krigen. De ville begge vise, at de var den mægtigste konge i Nordeuropa. Først kæmpede Christian den 4. med fra 1623-1629, men da hans hær næsten blev udslettet ved et stort slag ved Lutter am Barenberg, trak han sig ud af krigen.

I stedet gik den svenske konge Gustav Adolf den 2. med i krigen fra 1630. Han vandt i begyndelsen flere sejre, men blev dræbt i Slaget ved Lützen i 1632.

Slaget ved Lutter am Barenberg (Wikimedia Commons CC0)

Krig	Ledere	Vigtige begivenheder	Vinder
Kalmarkrigen (1611-1613)	Christian den 4. (DK) Karl den 9. (S) Gustav Adolf den 2. (S)	Efter flere måneders hårde kampe indtager Danmark først Kalmar by og siden slottet (1611). Flere byer og sogne brændes ned af de kæmpende tropper på begge sider (1612). Efter pres fra England og Nederlandene slutes der fred (1613).	Danmark
Torstensson-krigen (1643-1645)	Christian den 4. (DK) Dronning Kristina (S)	Svenske tropper besætter hele Jylland (1643-44). Svenskerne erobrer store dele af Skåne – bortset fra bl.a. Malmöhus (1644). Søslag ved Kolberger Heide og Femern (1644).	Sverige
1. Karl Gustav Krig (1657-1658)	Frederik den 3. (DK) Karl Gustav den 10. (S)	Frederiksodde (Fredericia) stormes og ødelægges. Hele Jylland besættes (1657). Den svenske hær går over Lillebælt og Langelandsbælt, der er frosset til. Da hæren står 20 km fra København slutter man fred (1658).	Sverige
2. Karl Gustav Krig (1658-1660)	Frederik den 3. (DK) Karl Gustav den 10. (S)	Svenskerne belejrer København i næsten to år (1658-1660). Borrlholm gør oprør mod svenskerne (1658). Mislykket svensk forsøg på at storme København (1659). Danskerne vinder Slaget ved Nyborg (1659).	Danmark
Den Skånske Krig (1675-1679)	Christian den 5. (DK) Karl den 11. (S)	Svenskerne vinder Slaget ved Lund (1676). Mislykket svensk forsøg på at storme Malmöhus. Danskerne vinder Slaget ved Uddevalla (1677).	Ingen

Kan man stole på fortiden?

Når man skal arbejde med 1600-tallet og svenskekrigene, kan man bruge forskellige *kilder* til at få noget at vide. En kilde kan være mange forskellige ting – fx et maleri, et brev, en historiebog, et mindesmærke, en roman, en dagbog eller andre ting.

Man kan ikke altid stole på de kilder, som man ser på. Nogle gange husker folk forkert eller overdriver noget. Det kan også være, at de vil få andre personer til at virke gode eller onde.

Opgaver

- Genfortæl for din sidekammerat præcist hvad du oplevede sidste mandag. Kan du huske alt, hvad der skete?
- Kan du komme i tanke om eksempler på, hvor nogen har overdrevet en historie? Hvorfor mon de gjorde det?
- Hvorfor vil man nogen gange fortælle historier om folk, så de virker fx gode eller onde?
- I Danmark kalder man tiden dengang for *Svenskekrigene*, men i Sverige kalder man den for *Stormagtstiden* (Stormagtstiden). Hvordan kan det mon være?

Der kan være stor forskel på, hvordan man i Danmark og Sverige fortæller om krigene mellem dem. De to landes *historiske fortællinger* om personer og begivenheder giver meget forskellige billeder af, hvad der skete. I Danmark er danskerne selvfølgelig helte, og svenskerne er skurke, mens det i Sverige er omvendt. Nogen gange har man fx også senere brugt historien til at vise, at Danmark engang var et stort land med en stolt historie.

Det skal du læse om i de næste afsnit.

*I Sverige er kong Gustav Adolf den 2. en stor helt
- mon han også er det i Danmark?
(Wikimedia Commons CC0)*

Hvem var de onde?

De mange krige mellem Danmark og Sverige gik hårdt ud over folk, der boede i de to lande. Det var helt almindeligt, at soldaterne plyndrede for at få mad eller for at skaffe penge. Gårde blev ofte brændt af og mange bønder blev slået ihjel.

(Wikimedia Commons CC0)

Opgave

- Hvem tror du, var værst? De danske eller de svenske soldater?

Inden for de sidste 30 år er der skrevet mange romaner, der handler om Svenskekrigene. De er selvfølgelig lavet mange år efter, og forfatterne har ikke selv oplevet krigene og soldaternes hærgen. Alligevel kan de godt give os en oplevelse af, hvordan det har været at være bonde dengang.

(Fondo Antiguo de la Biblioteca de la Universidad de Sevilla CC BY 2.0)

Opgaver

- Hvordan tror du, de danske soldater er beskrevet i svenske romaner? Og omvendt?

Du skal nu læse et par uddrag fra en dansk og en svensk børnebog, der begge beskriver soldaterne. Teksten fra den svenske bog, står på begge sprog, så du kan øve dig i svensk.

Kilde: "Da sognet brændte" (Olle Högstrand, Det Schönbergske Forlag, 1980)

(Bogen handler om drengen Daniel, der i 1644 oplever de danske soldaters plyndringer i Sverige under ledelse af Hannibal Sehested).

"Der stod nu de to danske ryttere. De var tydeligt mindre end Daniel havde forestillet sig. (..) Men vel var de skrækindjagende med deres våben og deres blodige tøj. (..)

- Du dér, sagde den ene af dem til præsten, det lader til at være dig som fører ordet her i huset. Det er vist bedst du sørger for her bliver rent og fint, for Hannibal Sehested vil tage ind her, når han har taget livet af de sidste bondetampe som gør modstand længere nordpå.

- Her er da rent, sagde farmor med klar stemme. Renere end mange andre steder.

- Hold kæft forbandede kælling.

Soldaterne gik hen til ildstedet, Daniel så, at de begge to var temmelig berusede.

- Hvor er brændevinen? spurgte den ældste af dem. (..)

Danskerne begyndte omgående at drikke. De tullede den stærke brændevin i sig som om det var kildevand."

Kilde: "När hele socknen brann" (Olle Högstrand, Allantis, 1979)

"Där stod nu de båda danska ryttarna. De var betydligt mindre än vad Daniel hade föreställt sig. (..) Men visst var de skräckinjagande med sina vapen och sina smutsiga och blodiga kläder. (..)

- Jaså du, sade den ene till prästen. Det verkar vara du som för ordet här i huset. Då är det nog bäst att du ser till att det blir rent och fint, för Hannibal Sehested tänker ta in här när han har tagit livet av de sista bondlurkarna som gör motstånd längre norrut.

- Här är väl rent, sade farmor med klar röst. Renare än på många andra ställen.

- Håll käften, karingjävvel.

Soldaterna gick fram till elden. Daniel såg att båda var ganska berusede.

- Var är brännvinet? frågade den äldre av dem. (..)

Danskarna började omedelbart att dricka. De hällde i sig det starka brännvinet som det skulle vara källvatten."

Opgaver

- Hvordan er stemningen i teksten? Find de ord, der skaber stemningen.
- Find i teksten de steder, hvor de danske soldater er beskrevet negativt.

Kilde: "Den lille kriger og den store krig" (Svend Erik Sørensen, Forlaget mellemgaard, 2016)

(Bogen handler om drengen Niels, der i 1658 oplever de svenske soldaters plyndringer i Danmark under ledelse af Kong Gustav den 10.).

"(..) Ind ad døren, direkte ind i kirken, kom to ryttere ridende på et par vilde og vrinskende heste. Det var knap til at fatte. Folke begyndte at hyle og skrigte af forskrækkelse og forfærdelse. (..) De to ryttere hævede deres sabler over hovederne og overdøvede alle andre skrig med deres gjaldende råb: "Leve kung Karl Gustav!"

Niels vidste med det samme, at det var svenske soldater. Selvom han godt kunne forstå, hvad de sagde, lød deres stemmer helt forrykte, som kom de fra en anden verden. Det gjorde de i og for sig også, fra fjendens verden. Kirken tilhørte ikke længere Gud, men fjenden. Al ondskab var sluppet løs. (..)

Rytterne fortsatte op gennem kirken, samtidigt med at de slog og huggede om sig med sablerne. Folk omkring Niels begyndte skrigende at flygte ud af kirken, og flere var stænket til med blod, en kvinde havde fået armen hugget af og lå bevidstløs ved siden af den afhuggede arm."

Opgaver

- Hvordan er stemningen i teksten? Find de ord, der skaber stemningen.
- Find i teksten de steder, hvor de svenske soldater er beskrevet negativt.
- Hvorfor tror du, at man vælger at beskrive det andet lands soldater negativt?

Kan vi stole på historiebøger og fagtekster?

I danske og svenske bøger og tekster kan der også være stor forskel på, hvordan man fortæller om krigene. Det ses ofte i ældre historiebøger, men kan også findes i fagtekster i dag.

I det næste kan du læse, hvordan man i Danmark og Sverige har skrevet om landene og kongerne under krigene.

Karl Gustav den 10's død

De første kilder handler om den svenske konge Karl Gustav den 10. I 1659 måtte han opgive at erobre Danmark efter nederlag ved København og Nyborg. Året efter døde han.

Kilde: Dansk historiebog fra 1918 om Karl Gustavs død

"Dette nederlag tog Karl sig meget nært; han blev helt syg af græmmelse og døde kort efter".ⁱ

Kilde: Dansk historiebog fra 1923 om Karl Gustavs død

"Kort efter døde svenskekongen i Gøteborg af ærgrelser og skuffelser over, at han ikke havde fået Danmark".ⁱⁱ

Opgaver

- Kan man virkelig dø af ærgrelse?
- Hvad tror du, at der står i svenske historiebøger om Karl Gustav? Skriv en kort tekst til en svensk historiebog. Teksten skal fortælle om Karl Gustav. Du må gerne skrive på dansk.

Karl Gustav den 10. malet i 1600-tallet
(Wikimedia Commons CC0)

Her kan du læse, hvad der faktisk står i en svensk historiebog – først på dansk og så på svensk.

Kilde: Svensk historiebog fra 1696 om Karl Gustavs død

"Blandt fjender såvel som venner gik rygtet, at hans sygdom og død kom af sorg over nederlaget på Fyn. Men selvom dette nederlag rørte kongen dybt, så var han dog ikke en personlighed, der ville lade sit hjerte tære af en ufornuftig sorg."

"Blandt fiender såväl som bland vänner gick det ryktet, att hans sjukdom och död föranledts af sorg öfver nederlaget på Fyn. Men om än detta nederlag gick konungen djupt till sinnes, så var dock hans karaktär icke af den art, att hans hjärta skulle låta sig täras af en oförnuftig sorg".ⁱⁱⁱ

Opgaver

- Hvad fortæller bogen om Karl Gustavs død?
- Hvad får vi at vide om Karl Gustav som person?

Historiebogen hedder "7 bøger om Karl Gustavs bedrifter", og du kan her se forsiden. Det er Karl Gustav den 10. øverst i venstre hjørne.

Opgaver

- Hvordan kan se, at Karl Gustav er den vigtigste person?
- Hvordan kan man på billedet se, at bogen handler om Karl Gustavs bedrifter?

Skånske Krig og Karl den 11.

De næste kilder handler om Skånske Krig (1675-1679). Den blev startet af Christian den 5., der håbede, at han kunne vinde Skåne, Halland og Blekinge tilbage fra svenskerne.

Det var områder, som danskerne havde tabt i de to Karl Gustav-krige. Skånske Krig begyndte tre år efter, at Karl den 11. var blevet kronet til konge af Sverige.

Skåne Halland og Blekinge, ca. 1635.
(Flickruser: Roger W CC BY-SA 2.0)

På Clios danske og svenske historie-side er der lidt forskel på, hvordan krigen gik og hvorfor.

Kilde: Clios danske hjemmeside om Skånske Krig (2019)

"Under Karl Gustav-krigene havde Sverige erobret Skånelandene fra Danmark. Skånelandene består af Skåne, Halland og Blekinge. I 1670 blev Christian 5. konge i Danmark. Han mente, at Danmark efterhånden var så stærk, at man kunne erobre de tabte områder tilbage. Problemet var bare, at Sverige blev støttet af Europas førende stormagt, Frankrig. Derfor ville det ikke blive let for Christian 5. at vinde krigen". (..)

Krigen går i stå

Det lykkedes Karl 11. at erobre flere byer i Skånelandene tilbage. Alligevel var krigen ved at gå i stå. Hverken den danske eller svenske konge kunne vinde krigen. Men ingen af parterne ville give sig.

Fred

I 1679 blandede Frankrigs konge sig. Han ville ikke have, at Danmark blev for stærk. Frankrigs konge fik Danmark og Sverige til at slutte fred. Danmark blev nødt til at forlade Sveriges områder, som de havde erobret i løbet af krigen.^{iv}

Opgaver

- Hvorfor mente Christian den 5., at Danmark kunne vinde krigen?
- Hvorfor vandt Danmark ikke krigen?
- Hvem vandt krigen?
- Hvorfor sluttede krigen?

Kilde: Clios svenske hjemmeside om Skånske Krig (2019)

"Efter freden i Roskilde 1658 havde Sverige vundet Skåne, Halland, Bohuslen og Blekinge fra Danmark. Sverige havde nu magten over hele Østersø-rijet. Det gjorde Sverige til en stormagt. (..)

Danskerne angriber

Karl 11. voksede op og blev kronet til konge. Knap havde han sat kronen på hovedet, før danskerne angreb landet. De ville tage de tabte områder tilbage. Da kongen var så ung og uerfaren troede de, at det skulle blive en let kamp. Men de tog fejl. Svenskerne vandt krigen".

"Efter freden i Roskilde år 1658 hade Sverige vunnit Skåne, Halland, Bohuslän och Blekinge från Danmark. Sverige hade nu makten över hela Östersjöriket. Det gjorde Sverige till en stormakt.

Danskarna attackerar

Karl XI växte upp och kröntes till kung. Knappt hade han satt kronan på huvudet förrän danskarna attackerade landet. Nu ville de ta tillbaka de förlorade områdena. Eftersom kungen var så ung och oerfaren trodde de att det skulle bli en lätt match.

Men där hade de fel. Svenskarna vann kriget".^v

Karl den 11.
David Klöcker Ehrenstrahl, ca. 1674.
Skokloster Slot CC BY-SA 3.0)

Opgaver

- Hvor hurtigt angriber danskerne efter Karl den 11. er blevet kronet?
- Hvorfor mente danskerne, at de kunne vinde krigen?
- Hvem vandt krigen?
- Får vi noget at vinde om, hvorfor krigen slutter?

På Clios danske hjemmeside findes der 11 tekster om Svenskekrigene, og der er gennemgang af syv krige. Der er også tekster om alle kongerne fra perioden og flere af personer, der har haft betydning under krigene.

På Clios svenske hjemmeside findes der to artikler om Stormagtstiden, og krigene mod Danmark er næsten ikke nævnt. Der findes tekster om Gustav Adolf den 2., men ingen tekster om Karl Gustav den 10. eller Karl den 11.

Opgave

- Sammenlign de to teksters fortælling om krigene – hvilke forskelle er der?
- Hvorfor mon der er de forskelle på de to hjemmesider fra samme firma?

*Karl den 11. malet som ung. David Klöcker Ehrenstrahl.
(Wikiuser: Bjoertvedt CC BY-SA 4.0)*

Christian den 4.

De næste kilder handler om Christian den 4., som af flere lande blev bedt om at hjælpe til i 30-årskrigen:

Kilde: Dansk historiebog fra 1918 om Christian den 4. og 30-årskrigen

"(..) De bad derfor Kristian den Fjerde om at komme dem til hjælp. Det var han også villig til, og i året 1625 drog han med en hær ind i Tyskland. Men han ramtes af det ene uheld efter det andet: hans hest styrtede med ham ned ad en høj vold, og han slog sig så slemt, at han måtte ligge syg i lang tid; de penge og soldater, som hans trosfæller havde lovet ham, så han næsten ikke noget til; han fik derfor ikke en hær, der var stor nok, til sin rådighed, og da det så kom til en alvorlig kamp ved Lutter am Barenberg, blev han overvundet af (..) General Tilly".^{vi}

Opgaver

- Hvilke grunde nævnes der til, at Christian den 4. ikke vinder i 30-årskrigen? Er det hans egen skyld eller andres?

I et stort søslag under Torstenssonskrigen mistede Christian den 4. sit ene øje i 1644. Man har senere brugt situationen mange gange i tekster og billeder for at vise, at Danmark har en stolt historie med mange helte og store konger.

Kilde: Dansk historiebog fra 1923 om Christian den 4.'s øje

"Mens nu ellers alle grebes af skræk, tog den 67-årige konge fat med næsten ungdommelig kraft og angreb med over 40 skibe den store svenske flåde (..). Kong Kristian stod på sit skib "Trefoldigheden", da en svensk kugle kom og ramte en kanon, hvis jernsplinter sårede ham i hovedet, så øjet blev blindt, mens en mand dræbtes ved hans side og væltede ham i sit fald. Men kongen rejste sig straks, tørrede blodet af og råbte, at han levede endnu, og at de kun skulle blive ved".^{vii}

Opgaver

- Hvordan opfører kongens mænd sig?
- Hvad sker med Christian den 4. under slaget?
- Hvor kommer kuglen fra?
- Hvordan kan man se, at historiebogen gerne vil vise ham som en stor konge og helt?

I svenske tekster er historien om Christian den 4.'s øje fortalt lidt anderledes:

Kilde: Svensk historiemagasin fra 2014 om Christian den 4.'s øje

"Kampen blev meget berømt i Danmark, ikke mindst fordi kongen selv var alvorligt såret i ansigtet (muligvis fra en dansk granat) og mistede synet på højre øje. Med tiden opstod en legende om, at kongen (..), da alle troede, han var død, havde rejst sig op og beordret sine mænd til kamp, hvorefter slaget blev vundet.

Mange danskere tror i dag, at kongen ved denne handling vendte både kamp og krig og tvang svenskerne til at opgive deres erobningsplaner."^{viii}

"Slaget blev mycket berömt i Danmark, inte minst för att kungen själv blev allvarligt sårad i ansiktet (möjligen av en dansk granat) och förlorade synen på höger öga. Med tiden uppstod en legend om att kungen (..), när alla trodde att han var död, hade rest sig och manat på sina mannar, varefter slaget vanns.

Många danskar tror än i dag att kungen genom denna handling vände både slaget och kriget och att han tvingade svenskarna att ge upp sina erövringsplaner."^{ix}

Opgaver

- Hvor kommer granaten fra?
- Tror den svenske tekst på, at Christian den 4. rejste sig igen og fik vendt slaget og krigen?
- Hvorfor mon mange danskere i dag tror, at det skete sådan? Hvorfor har man fortalt en sådan historie?
- Skriv to korte tekster om Christian den 4., der mister sit øje. I den ene skal han beskrives positivt som en helt. I den anden skal han beskrives negativt – fx som om han er bange eller fej.

220 år efter søslaget blev der malet et billede, der viser Christian den 4., som har rejst sig efter at være blevet såret. Maleriet findes ved siden af Christian den 4.'s grav i Roskilde Domkirke.

Christian den 4. under slaget på Kolberger Heide 1644. Malet af Wilhelm Marstrand, 1865. (Wikimedia Commons CC0)

Opgaver

- Hvem af personerne er Christian den 4.? Hvordan kan man se det?
- Hvordan viser maleriet, at Christian den 4. er en stor konge og en helt?
- Tror du, at Christian den 4. selv ville være glad for et billede, hvor man tydeligt kan se, at han har mistet et øje?
- Kan man stole på billedet? Det er malet over 200 år efter, kongen mistede sit øje.
- Hvorfor tror du, at maleren har valgt at male kongen på den måde? Hvad har han gerne villet fortælle om Danmarks historie og Christian den 4.?

Faktisk var Christian den 4. ikke særlig stolt af sit manglende øje. Et par år efter søslaget fik han malet et portræt, hvor han vender det blinde øje væk, så man ikke kan se det.

Da Wilhelm Marstrand malede billedet ved Christian den 4.'s grav havde Danmark lige tabt en stor krig og mistet meget land. Marstrand ville derfor vise, at Danmark var et land med en stor og stolt historie.

Karel van Mander: Christian den 4 - efter 1644 (Wikimedia Commons CC0)

I næste afsnit skal vi se på flere billeder, som man måske heller ikke helt kan stole på.

Hvad kan kunstværker og mindesmærker fortælle?

En af de mest berømte begivenheder fra Karl Gustav-krigene var, da den svenske hær gik over Lillebælt og Langelandsbælt. Vinteren var så hård, at farvandene var frosset til, så Karl Gustav kunne sende sine soldater hen over isen. Som du kan se her på siden, er der lavet mange malerier og mindesmærker, der viser begivenheden.

Flere af billederne er malet mange år efter, Karl Gustavs hær gik over vandet. Mange af malerne har derfor ikke selv oplevet det. De kan derfor at have valgt at få det til at se flot eller dramatisk ud.

Kunstværkerne er lavet af:

*Gustaf Malmquist - statue af Karl Gustav foran Nordiska museet (øverst).
(Wikiuser Lars (Lon) Olsen, CC BY-SA 3.0)*

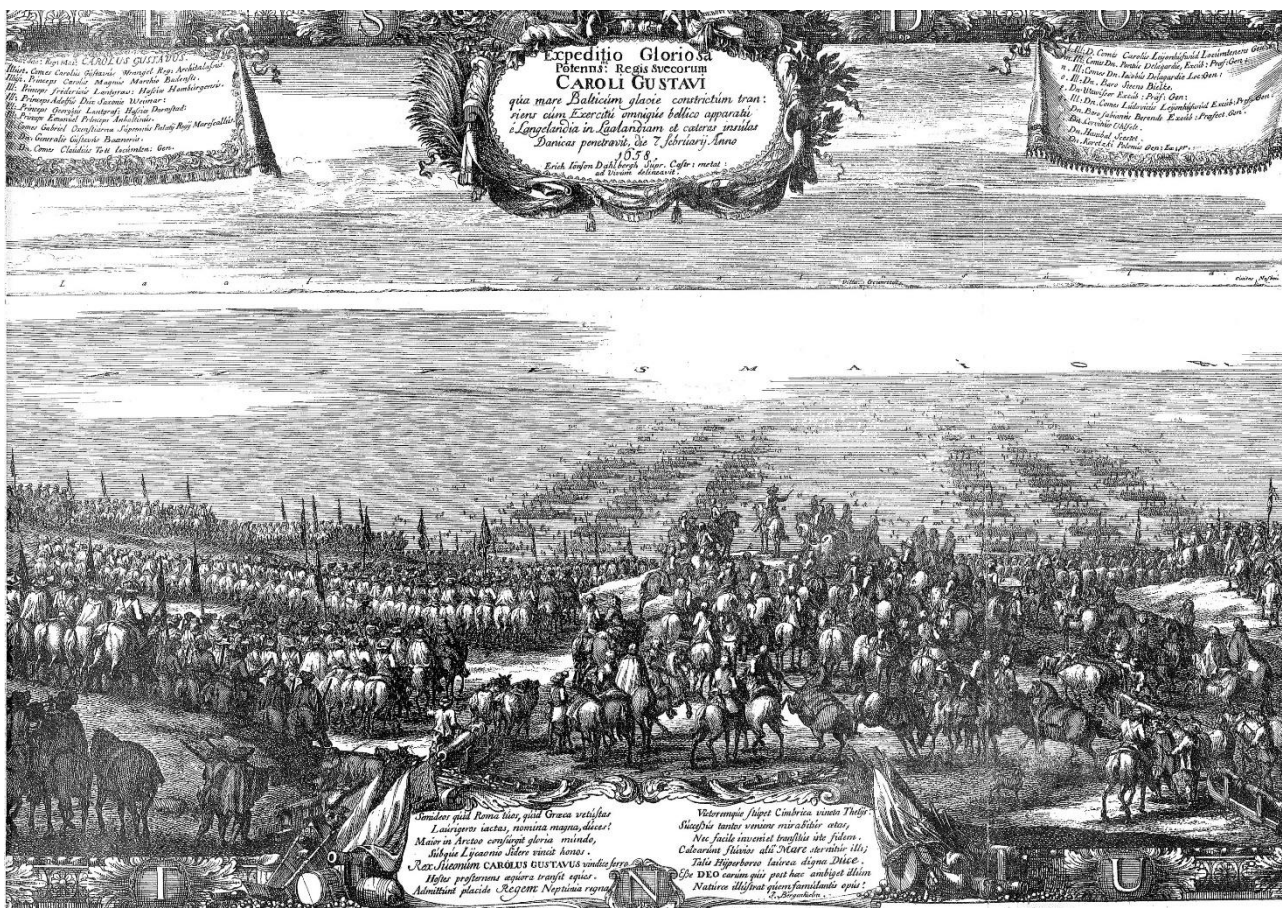
*Malerierne: Johan Philipp Lemke, 1600-tallet.
(Wikimedia CC0)*

Opgave – tænk over og tal om:

- På flere af billederne kan du se, at alle soldaterne går i flotte samlede grupper. Hvad ville kunne der ske, hvis de gjorde det i virkeligheden?

En af dem, der faktisk var til at gå over isen, var adelsmanden Erik Dahlberg. Han var med i flere af Karl Gustav den 10.'s krige. Dahlberg tegnede undervejs en masse kort og billeder, der fortæller om svenskernes sejre. Han har også tegnet soldaternes march over isen.

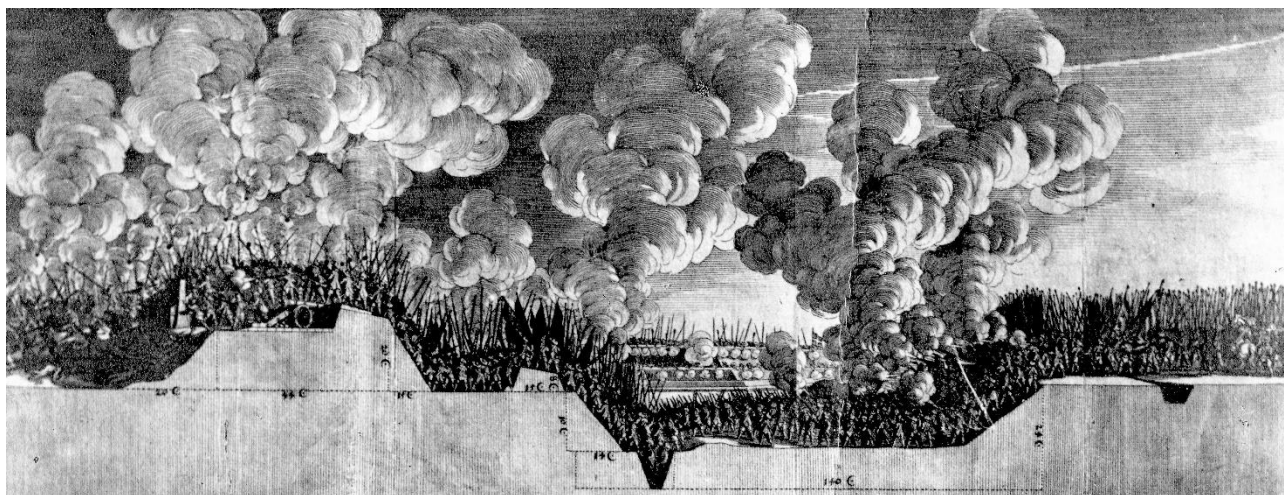
Erik Dahlberg: De svenske soldaters march over isen (Museerne i Fredericia)

Opgave:

- Kan man stole mere på Erik Dahlbergs billede, end på de andre? Hvorfor / hvorfor ikke?

Erik Dahlberg har også lavet flere billeder, der viser svenskerne storme af Fredericia (Frederikssodde) i 1658. På et af dem har han lavet et tværsnit af volden, der var bygget uden om byen. På den måde kan man se, hvor stor den var, og hvor dygtige de svenske soldater var. Problemet er bare, at målene på volden ikke passer til Fredericia. Det er i stedet en hollandsk vold, han har brugt i billedet.

De to andre billeder på de næste sider viser Frederikssodde set udefra under stormen.^x

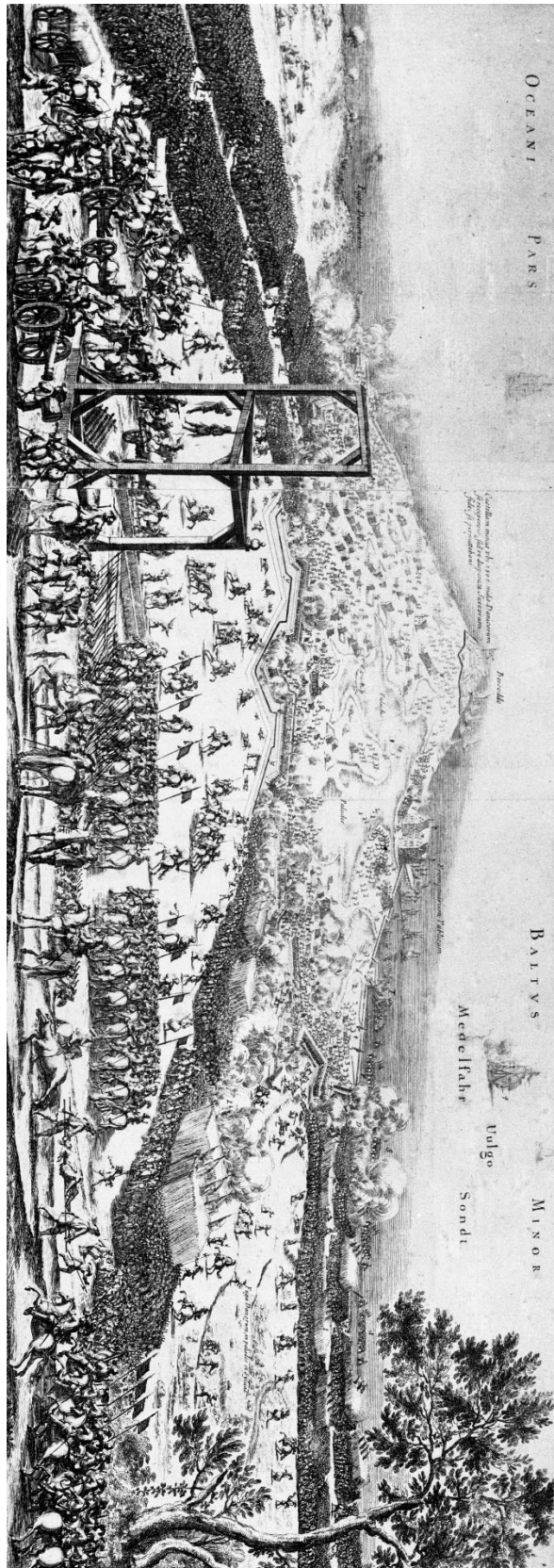
Erik Dahlberg: Svenskerne stormer volden ved Frederikssodde (Museerne i Fredericia)

Opgave:

- Beskriv de tre billeder.
- Hvad har Dahlberg gjort for at få billederne til at virke dramatiske?
- Er der noget, der virker overdrevet? Hvad? Hvorfor?
- Kan man stole på Erik Dahlbergs billeder, når han nu har oplevet det selv? Hvorfor / hvorfor ikke?
- Hvilke grunde kunne Dahlberg have til at overdrive?

Hvem er ven, og hvem er fjende?
 Kildesamling om svenskekrigene

Hvem er ven, og hvem er fjende?
Kildesamling om svenskekrigene

Opgaver

- Vælg enten et dansk eller svensk billede fra afsnittet her eller fra billedsamlingen bagerst. Svar på:
  - Beskriv kunstværket. Hvad forestiller det?
  - Ved mindesmærker: Hvor står det henne? Hvorfor mon det står netop der? Ser vi personen oppefra, nedefra eller i samme højde?
  - Ved et portræt: Hvordan kan man se, at personen har magt? Hvordan kan man se, at personen skal vises som en helt?
  - Vælg et kunstværk fra det andet land. Hvilke ligheder er der mellem de to?
  - Digt en kort historie, der fortæller, om situationen kunstværket forestiller. Det skal være tydeligt, at personen er en helt eller en stor konge.
  - Lav selv en tegning eller et billede, hvor personen er vist omvendt – fx som fej, svag eller dum. Vælg også et sted, hvor det skal placeres.

Kan vi stole på de personer, der var med dengang?

Ud over billeder, statuer, romaner og historiebøger, kan vi også læse tekster fra personer, der levede under svenskekrigene. De er dog heller ikke altid til at stole på.

Erik Dahlberg tegnede ikke kun, men han skrev også dagbog om, hvad han oplevede, da han var med Karl Gustav i Danmark. Her er han god til at fremhæve, hvor dygtig han selv var, og hvor meget han betød for Karl Gustavs sejr i 1657-58.

Noget kunne tyde på, at Erik Dahlberg overdriver en hel del, for han fik ikke en særlig stor belønning, da krigen var slut. Han blev heller ikke forfremmet så meget som en del af de andre adelsfolk.

Her kan du læse noget af det, Erik Dahlberg skriver om felttoget med Karl Gustav.

Erik Dahlberg malet i 1600-tallet (Museerne i Fredericia)

Kilde: Erik Dahlberg i sin dagbog om svenskernes belejring af Fredericia (Dengang Frederiksodde)

"Det havde hele tiden været Hans Majestæt Karl Gustavs plan at angribe Frederiksodde, og han havde derfor skrevet med generalløjtnant Wrangel, der havde aflagt rapport. Man brugte derfor tid på at forberede sig på et angreb.

Fæstningen blev udspioneret både dag og nat, og man fandt ud af, at den endnu ikke havde en voldgrav med vand. Dette blev også bekræftet af alle overløbere.

Man kunne dog ikke finde ud af, om fæstningen havde mange palisader eller ikke. En overløber benægtede dette, mens en anden bekræftede det. Wrangel sendte derfor mange kaptajner og officerer op på volden for at spionere om natten, men de kunne heller ikke sige det med sikkerhed.

Jeg fik derfor ordre til at handle og brugte flere nætter på at kravle på hænder og fødder gennem fjendens voldgrav. Man kan let forestille sig, hvor livsfarligt det var. Jeg vidste dog, hvor vigtigt det var for kongen, for fædrelandet og for hærens sikkerhed. Jeg fik undersøgt alt og kunne aflægge

rapport til generalløjtnant Wrangel. Han besluttede derefter, at det var nødvendigt at angribe Frederiksodde.

Frederiksodde blev stormet tidligt om morgenen den 24. oktober. Efter et blodigt slag kom fæstningen med Guds hjælp over på svenske hænder. Den danske feltherre Anders Bille blev sammen med 300 officerer og 5000 soldater taget til fange. 2.500 danske mænd blev hugget ned i stormen på fæstningen.

Under de vigtigste dele af kampene førte jeg selv kavaleriet og infanteriet.

3.000 mand og de fleste danske officerer havde trukket sig tilbage til Kastellet bagerst i fæstningen og skød på os med kanoner. Generalløjtnant Wrangels sendebud og trompeter ville ikke gå derind og forhandle.

Selvom Wrangel advarede mig om, at det kunne være farligt, red jeg derfor helt alene ind i Kastellet. Her lykkedes det mig med gode talegaver og løfter at overtale danskerne til at lægge deres våben og følge med mig ud af Kastellet.

Sådan kom denne stærkt bevogtede og fremragende fæstning i kongens magt uden de store tab. Selvom vi med 4.000 mand til fods var meget færre end danskerne, så vandt vi med Guds hjælp."

Opgaver

- Genfortæl teksten for hinanden.
- Find de steder i teksten, hvor Dahlberg fortæller om, hvad han har gjort for at Sverige skulle vinde.
- Hvad synes Dahlberg selv om det, han har gjort?
- Hvorfor har svenskerne vundet? Hvem har hjulpet dem?
- Tror du, at det hele er sket, som Dahlberg beskriver, eller overdriver han noget? Hvis ja – hvorfor?

Statue af Erik Dahlberg og Karl Gustav den 10. Kongstorvet i Uddevalla, opstillet 1915.

(Wikiuser: Västgöten CC BY-SA 3.0)

Billedsamling

Øverst til venstre:

Christian den 4.
(Karel van Mander ca. 1643).

Øverst til højre:

Karl Gustav den 10. (1600-tallet).

Nederst:

Frederik den 3.
(Andreas Magerstadt, 1600-tallet).

(Alle tre billeder Nationalmuseum, CCO)

Øverst:

Karl Gustav den 10. (1600-tallet).

Nederst:

Frederik den 3.

(Wolfgang Heimbach, 1600-tallet).

(Begge billeder: Wikimedia Commons CC0)

Øverst:

Christian den 4.
(Pieter Isaacsz, ca. 1613).

Nederst:

Karl Gustav den 10.
(Sebastien Bourdon, 1652-53)

(Begge billeder: Wikimedia
Commons CC0)

Hvem er ven, og hvem er fjende?
Kildesamling om svenskekrigene

Øverst:

*Karl Gustav den 10. på Stortorget i Malmö.
(John Börjeson, 1896)*

(Wikiuser: Steven Lek, CC BY-SA 4.0)

Nederst:

*Christian den 4. På Stortorget i Oslo.
(Carl Ludvig Jacobsen, 1878)*

(Wikimedia Commons CC0)

Øverst til nederst:

Frederik den 3. uden for Fredericias gamle hovedport (Museerne i Fredericia).

*Christian den 4. i Glückstadt.
(Wikiuser Florian-Zet CC BY-SA 3.0)*

*Erik Dahlberg – nær Aurora-fæstningen i Karlskrona.
(Wikimedia CCO)*

Noter

- ⁱ Side 137 i "Danmarkshistorie fortalt for Børn" af Nikolaj Nielsen, Eget Forlag, København, 1918
- ⁱⁱ Side 58 i "Lærebog i Historie for Mellemskolen, Anden Del" Ved A.J. West, Nordisk Forlag, København, 1923
- ⁱⁱⁱ Side 670 i "Sju böcker om Carl X Gustavs bragder bd. II" af Friherre Samuel von Pufendorf, Stockholm, 1915
- ^{iv} Fra: <https://portals.clio.me/dk/historie/3-6/emner/historiske-emner/norden-i-krig/skaanske-krig/> (Hentet 1/3 – 2019). Afsnit 1-2 er teksten i svær udgave. Afsnit 3 fra let udgave.
- ^v Fra: <https://portals.clio.me/se/historia/4-6/omraaden/norden-och-oestersjoeriket/stormaktstidens-maktstrider/stormaktstidens-slut/> (Hentet 1/3 2019) Egen oversættelse.
- ^{vi} Side 131 i "Danmarkshistorie fortalt for Børn" af Nikolaj Nielsen, Eget Forlag, København, 1918
- ^{vii} Side 58 i "Lærebog i Historie for Mellemskolen, Anden Del" Ved A.J. West, Nordisk Forlag, København, 1923
- ^{viii} Fra: "Kristian IV utmanade Sverige" af Rasmus Kjærbye Petersen I: Populär Historia 10/2014. Egen oversættelse.
- ^{ix} Fra: "Kristian IV utmanade Sverige" af Rasmus Kjærbye Petersen I: Populär Historia 10/2014.
- ^x Billederne er Erik Dahlbergs skildringer af stormen på Fredericia, 24/10 1657 – Museerne i Fredericia.